

Perubahan Fungsi Bandar Kecil: Pengalaman Tanjong Malim, Perak

Functional Change in Small Town: Experience of Tanjong Malim, Perak

YAZID SALEH, KATIMAN ROSTAM & MOHD YUSOF HUSSAIN

ABSTRAK

Bandar-bandar kecil di sesetengah negara sedang membangun masa ini tidak lagi menawarkan fungsi asasnya terutamanya yang berkaitan dengan pertanian. Ini kerana perkembangan sektor perindustrian dan perkhidmatan telah menggantikan sektor pertanian sebagai penyumbang utama ekonomi negara berkenaan. Perubahan penawaran fungsi ini akhirnya menjadi petunjuk kepada pemodenan peranan bandar kecil tersebut. Di Malaysia, perubahan seperti ini dapat diperhatikan dengan ketara di Tanjong Malim. Tanjong Malim adalah sebuah bandar kecil yang terletak di luar pengaruh Wilayah Metropolitan Lembah Klang-Langat dan Metropolitan Ipoh di sebelah utaranya. Perkembangan semasa mendapati fungsi Tanjong Malim semakin berubah. Makalah ini bertujuan membincangkan tentang perubahan Tanjong Malim sebagai sebuah pusat petempatan utama di wilayah Selatan Perak. Menggunakan data sekunder dan primer yang diperolehi melalui cerapan di lapangan, makalah ini menganalisis perubahan fungsi Tanjong Malim. Terdapat tujuh penemuan penting yang membuktikan tentang perubahan fungsi bandar Tanjong Malim. Antaranya penawaran fungsi berkaitan pertanian yang rendah, keunggulan hierarki petempatan Tanjong Malim, pertambahan dan pemusatan penawaran fungsi order tinggi dan lain-lain. Kewujudan dan perkembangan fungsi yang lebih moden di Tanjong Malim merupakan petunjuk awal kepada proses transformasi ruang bandar Tanjong Malim secara keseluruhannya. Penemuan ini menunjukkan kesediaan Tanjong Malim untuk bertindak sebagai pusat pertumbuhan baru yang terancang.

Kata kunci: Perubahan fungsi; pemandaran; pusat petempatan; bandar kecil; perindustrian & perkhidmatan

ABSTRACT

Some small towns in developing country are neglecting their basic function, namely in agriculturally functional base. This is due to the replacement of industrial and service sectors as the main economic generator to the small towns. The shift of functional base has led it as an indicator towards the role of modernization of the small towns. This scenario is well evident in Tanjong Malim. Tanjong Malim is located out of Lembah Klang-Langat region and off from Ipoh Metropolitan influences. Current development has slowly changes the original function of Tanjong Malim. This article aims to discuss the changing function of Tanjong Malim to be the main growth centre in Southern Perak. Secondary and primary data were obtained through field observations to capture the changing function of Tanjong Malim. The finding exhibits seven indicators that appear to be evidence to the changing function of Tanjong Malim. They are, low functional in agricultural related activity, salient features of Tanjong Malim's functional hierarchy, the increasing of high-order functions and others. The functional development such as modern function in Tanjong Malim is an early indicator to the overall spatial transformation in Tanjong Malim. The finding reveals that Tanjong Malim is ready to perform as a new planned growth center for the Southern Region of Perak.

Keywords: Functional change; urbanization; growth center; small town, industry & services

PENGENALAN

Sejak dekad 90-an, wacana tentang kepentingan bandar kecil terutamanya dalam era globalisasi lebih banyak merujuk ke negara-negara maju. Fenomena globalisasi pada hakikatnya menjadikan bandar kecil terutamanya di negara-negara maju berubah dengan drastik dari pelbagai aspek terutamanya dari segi fungsinya. Bagaimanapun, bandar kecil juga tidak kurang pentingnya dalam membantu proses pembangunan di negara-negara membangun. Pada dekad kebelakangan ini, proses globalisasi ekonomi semakin menular ke negara membangun termasuk ke bandar kecil dan kawasan luar bandarnya. Isu perubahan peranan dan fungsi bandar kecil di negara membangun semakin mendapat perhatian. Antara perkara yang sering diperdebatkan ialah sejauh manakah perubahan fungsi dan peranan bandar-bandar kecil yang sebahagiannya terkesan oleh proses globalisasi ekonomi mampu menyumbang secara positif kepada proses transformasi keseluruhan ruang sosial dan ekonomi bandar berkenaan?

Secara umumnya, fungsi dan peranan bandar kecil merupakan dua perkara yang saling berkaitan. Malahan dalam kajian terdahulu seperti Funell (1976), Ismail (1979), Hamidah (1981) dan Hamid (2000), kedua-dua perkara ini tidak diasingkan. Fungsi dan peranan dirujuk sebagai perkara yang menyumbang kepada pembangunan sesebuah bandar. Manakala para pengkaji yang lain pula seperti Rondinelli & Ruddle (1976), Ruddle & Rondinelli (1979), Rondinelli (1983), Satterthwaite & Tacoli (2003), Tacoli, (2004) dan Satterthwaite (2006) pula melihat peranan dan fungsi sebagai dua perkara yang berbeza. Ini kerana fungsi bandar dilihat amat berkait rapat dengan kegiatan ekonomi bandar (Katiman 1988). Semua aktiviti utama yang bersifat ekonomi bagi sesebuah bandar merupakan fungsi kepada bandar tersebut. Fungsi inilah yang akan menentukan perkembangan sesebuah bandar itu. Saiz bandar pula berkadar secara langsung dengan fungsinya. Semakin besar saiz sesebuah bandar itu, maka semakin banyaklah fungsi yang ditawarkan oleh bandar tersebut. Makalah ini menggunakan pakai pandangan yang kedua iaitu membezakan antara fungsi dan peranan dalam melihat sumbangannya kepada perkembangan sesebuah pusat petempatan. Dalam hal ini fungsi dimaksudkan sebagai aktiviti ekonomi, iaitu penyediaan barangan dan perkhidmatan untuk kegunaan penduduk dan kawasan sekitar dalam lingkungan pengaruhnya.

Bandar kecil di negara membangun lazimnya mempunyai ciri kefungsi yang tertentu. Hingga kini masih banyak bandar yang menawarkan fungsi berkaitan dengan aktiviti pertanian. Hal ini dibuktikan dalam beberapa kajian misalnya oleh Owusu (2005) di Ghana & Parhanse (2007) di Afrika Selatan. Majoriti penduduk di bandar-bandar kecil di negara tersebut masih lagi bergantung pada aktiviti yang berasaskan pertanian sebagai kegiatan ekonomi utama penduduk.

Bagaimanapun di China, proses penggantian penduduk bandar kecil terhadap aktiviti berkaitan pertanian semakin berkurangan. Menurut Kirkby et al. (2000) dan Li & An (2009), bandar-bandar kecil di China seperti Yuantan, Neiguan dan Shenze mula berubah fungsinya daripada berasaskan pertanian kepada yang lebih moden. Ini dipengaruhi oleh pekerjaan penduduknya. Shengze contohnya, daripada 130 orang ketua isi rumah yang dijadikan sampel, 30% daripadanya bekerja dalam sektor perindustrian (Kirkby et al. 2000). Perubahan pekerjaan penduduk akhirnya mempengaruhi fungsi bandar berkenaan.

Perubahan yang serupa telah dapat dikesan di Malaysia. Secara tradisinya bandar kecil di Malaysia menawarkan fungsi yang berkaitan dengan pertanian khususnya penanaman getah, padi sawah dan kelapa. Bandar kecil merupakan tempat bagi penduduk mendapatkan input pertanian seperti jentera, baja dan peralatan pertanian selain tempat menjual produk pertanian. Sejak beberapa dekad kebelakangan ini, sektor perindustrian dan perkhidmatan semakin banyak menawarkan peluang pekerjaan kepada penduduk di sekitar bandar kecil dengan tawaran gaji dan suasana kerja yang lebih menarik. Ini menyebabkan isi rumah kurang berminat untuk menjadi petani atau buruh tani. Pertambahan pendapatan isi rumah luar bandar akibat penyertaan mereka dalam aktiviti pembuatan dan perkhidmatan juga meningkatkan permintaan terhadap barangan dan perkhidmatan pengguna. Bandar kecil secara perlahan-lahan beransur berfungsi menjadi pembekal barangan dan perkhidmatan yang diperlukan oleh isi rumah tersebut. Bandar itu sendiri mengalami pemodenan dan yang demikian bersifat dinamik. Bilangan fungsi moden yang ditawarkan bagi memenuhi keperluan penduduk juga bertambah dengan pesat.

Bagi bandar-bandar kecil yang terletak berhampiran dengan kawasan wilayah metropolitan khususnya Lembah Klang-Langat, proses perubahan fungsi berlaku seiring dengan pembangunan dan kemajuan yang berlaku di wilayah tersebut. Wilayah tersebut merupakan pusat tumpuan utama aktiviti ekonomi, malah pamacu ekonomi negara. Proses globalisasi ekonomi merebak dengan pantas ke seluruh wilayah metropolitan termasuk bandar kecil yang terletak di pinggir. Antara contoh bandar kecil tersebut ialah Dengkil, di daerah Sepang. Sebelum pembangunan projek mega dilaksanakan, Dengkil dikelilingi oleh kawasan pertanian dan perlombongan bijih timah. Oleh yang demikian, fungsinya banyak dipengaruhi oleh aktiviti yang berasaskan pertanian dan perlombongan. Fungsi-fungsi yang berkaitan dengan pertanian seperti kedai getah, perniagaan input pertanian termasuk peralatan, racun perosak dan baja, selain membekalkan barangan keperluan pelombong, beroperasi di pekan ini. Selain itu, terdapat juga dua buah kilang pemprosesan kelapa sawit yang terletak tidak jauh dari pekan ini (Katiman 2007). Bagaimanapun akibat kepesatan dan

limpahan pembangunan, kini sebahagian besar fungsi yang berkaitan dengan pertanian dan perlombongan seperti stor dan pembeli getah serta pusat pengumpulan bijih timah telah pupus. Aktiviti perindustrian kilang di pinggir Dengkil dan perkhidmatan awam dan swasta di Putrajaya dan Cyberjaya memberi peluang pekerjaan baru dan seterusnya meningkatkan pendapatan isi rumah. Peningkatan ini telah meluaskan permintaan terhadap barangan dan perkhidmatan. Akibatnya, wujud banyak fungsi baru untuk menawarkan barangan dan perkhidmatan kepada penduduk. Antaranya termasuklah kedai pakaian, pasar raya, kedai motosikal dan kedai komputer. Pertambahan fungsi bandar kecil ini menunjukkan bahawa Dengkil telah berubah menjadi lebih moden dan kesemua ini dicirikan oleh ciri-ciri kepenggunaan penduduk bandar yang bersifat global (Katiman 2007).

Persoalan sama ada perubahan fungsi hanya berlaku di bandar kecil yang terletak di pinggir wilayah metropolitan seperti Dengkil atau turut melibatkan bandar-bandar kecil lain di luar pengaruh wilayah metropolitan menarik untuk diselidiki. Pada masa ini, banyak bukti di negara membangun menunjukkan bahawa bandar kecil sudah tidak lagi menawarkan fungsi tradisional seperti pada masa lalu. Ini boleh memberi implikasi kepada teori fungsi dan peranan bandar kecil sedia ada, khususnya fungsi sebagai pusat pembangunan pertanian luar bandar sekitarnya. Makalah ini memberi perhatian kepada hal tersebut.

Artikel ini bertujuan membincangkan corak perubahan fungsi bandar Tanjong Malim iaitu sebuah bandar kecil yang dirancang untuk menjadi sebagai pusat pertumbuhan separa wilayah di Selatan Perak. Fungsi sesebuah pusat petempatan adalah penting untuk dijadikan asas dalam menilai kemampuannya untuk berkembang pada masa hadapan. Aspek kefungsiannya meliputi jenis, kekerapan bilangan dan keanekaan fungsi umumnya dapat menunjukkan kepentingan dan tahap hierarki kefungsiannya pusat petempatan berkenaan. Fungsi sesebuah pusat petempatan hanya dikatakan sebagai unggul apabila ia menunjukkan ciri-ciri tertentu yang jelas berbeza sama sekali dengan fungsi tradisionalnya. Justeru itu artikel ini memeriksa keunggulan fungsi Tanjong Malim dalam konteks perubahannya untuk menjadi sebuah pusat pertumbuhan separa wilayah. Ciri-ciri keunggulan ini akan mempengaruhi kemajuan fizikal dan penduduk pusat petempatan terbabit serta kawasan dalam lingkungan pengaruhnya.

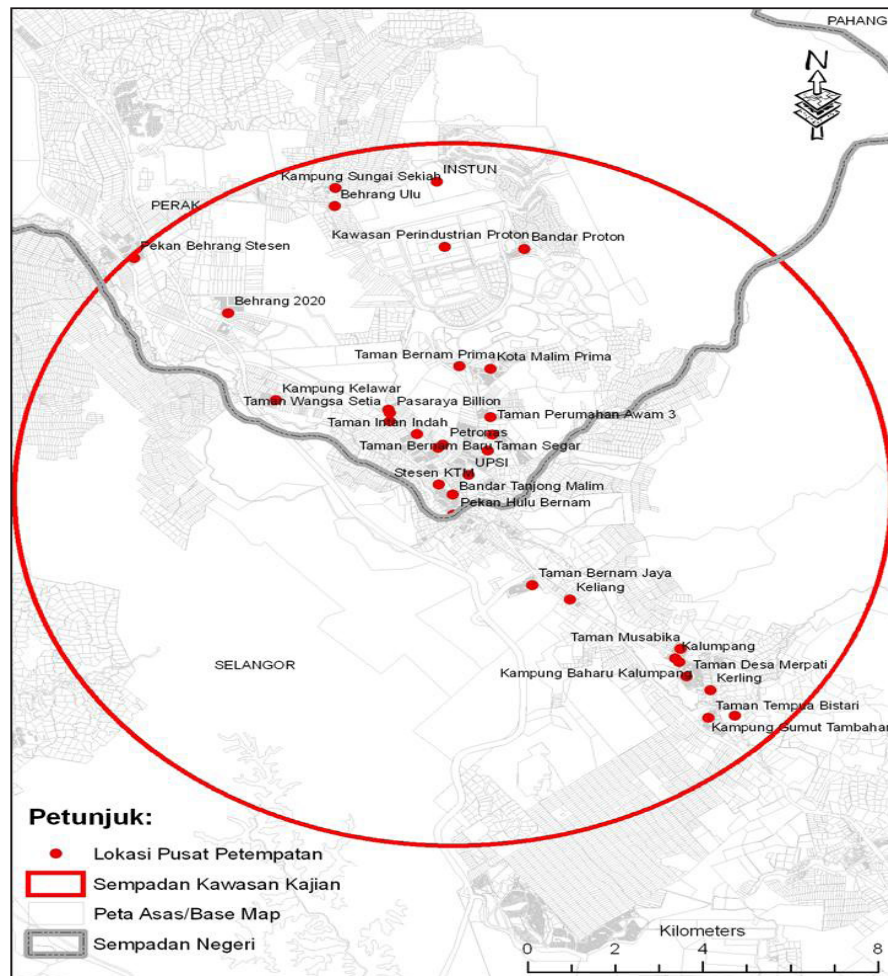
METODOLOGI DAN KAWASAN KAJIAN

Bagi memenuhi tujuan artikel ini, pelbagai data digunakan. Sumber data utama kajian ini ialah Rancangan Struktur Negeri Perak 2020, Draf

Rancangan Tempatan Batang Padang 2020 (DRT Batang Padang 2020) dan Draf Rancangan Tempatan Daerah Hulu Selangor 2020 (DRT Hulu Selangor 2020), selain beberapa data tambahan yang diperolehi dari Majlis Daerah Tanjong Malim, Majlis Daerah Hulu Selangor dan Jabatan Perangkaan Malaysia. Bagi mengumpulkan maklumat tentang fungsi bandar, satu gerakan pengiraan di lapangan dilakukan pada bulan Julai hingga Oktober 2010. Maklumat yang dikumpulkan termasuklah jenis-jenis perkhidmatan, jumlah fungsi yang ditawarkan dan sebagainya. Kaedah senarai semak aktiviti perniagaan dan perdagangan digunakan semasa kajian di lapangan dilakukan. Kajian perniagaan dan perdagangan ini dijalankan di keseluruhan bandar Tanjong Malim dan kawasan pengaruhnya.

Tanjong Malim ialah sebuah bandar kecil yang terletak di luar kawasan Wilayah Metropolitan Lembah Klang-Langat. Ia juga tidak menerima pengaruh dari Metropolitan Ipoh yang terletak jauh di sebelah utaranya. Daripada segi perkembangannya, pembangunan di Tanjong Malim bermula pada tahun 1922 apabila Maktab Perguruan Sultan Idris didirikan. Kemudian naik tarafnya kepada Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI) pada tahun 1997 terus membantu kepada perkembangan dan pembangunan perbandaran di Tanjong Malim. Pembinaan dan seterusnya beroperasinya kilang Proton di Tanjong Malim pada tahun 2005 juga merupakan satu lagi faktor yang dilihat merupakan penyumbang kepada perkembangan dan pembangunan perbandaran Tanjong Malim. Sumbangannya kedua-dua institusi tersebut juga cukup signifikan dalam konteks pembangunan ekonomi Tanjong Malim sebagai bandar yang semakin pesat membangun di wilayah Selatan Perak.

Tanjong Malim yang dimaksudkan dalam artikel ini bukanlah sebuah daerah mahupun mukim, sebaliknya adalah sebuah bandar kecil termasuklah kawasan tepu binanya yang merangkumi radius (rangkuman) sejauh 10 kilometer dari pusat bandar berkenaan. Secara khususnya bandar Tanjong Malim merangkumi beberapa pusat petempatan gabungan. Selain bandar Tanjong Malim, bandar Ulu Bernam (Selangor), Bandar Proton, Behrang 2020 dan Behrang Stesen adalah petempatan bandar gabungan kepada bandar kecil tersebut (Rajah 1). Tanjong Malim terletak di selatan negeri Perak dengan jaraknya kira-kira 90 km (55.9 batu) di utara Kuala Lumpur melalui Lebuhraya Utara Selatan. Unjuran pada 2010 mendapati jumlah penduduknya adalah seramai kira-kira 20,036 orang. Walaupun terletak di luar kawasan perbandaran utama dan di kawasan luar bandar, Tanjong Malim dilihat oleh para penulis seperti Yazid, Katiman dan Mohd Yusof (2011) serta Abdul Hamid dan Mohd Faris (2003) sebagai sebuah bandar kecil yang sedang di ambang perubahan.

RAJAH 1. Tanjong Malim dan Kawasan Tepu Binanya

HASIL KAJIAN

Hasil kajian ini merujuk kepada tujuh penemuan utama yang berkaitan dengan fungsi Tanjong Malim. Artikel ini berpandangan bahawa kewujudan fungsi tersebut merupakan petunjuk kepada keunggulan Tanjong Malim. Dalam masa yang sama, ia menjadi tanda aras yang menyumbang kepada proses transformasi ruang di Tanjong Malim. Walaupun proses transformasi ini tidak bersifat drastik seperti yang berlaku pada bandar-bandar kecil di pinggiran wilayah metropolitan Lembah Klang-Langat, namun ia cukup ketara dan signifikan jika dibandingkan dengan bandar kecil lain yang mempunyai ciri fizikal dan penduduk yang sama seperti Tapah dan Bidor (Perak).

PENAWARAN FUNGSI SEMASA DI TANJONG MALIM

Secara keseluruhannya, terdapat 50 jenis fungsi daripada pelbagai order di Tanjong Malim. Jumlah keseluruhan fungsi yang ditawarkan pula ialah 1,383 dan keseluruhan fungsi ini dijalankan di dalam 1,118 unit ruang niaga di Tanjong Malim. Daripada 1,383 fungsi yang ditawarkan

itu, 593 daripadanya ialah fungsi order rendah, 559 fungsi order sederhana dan selebihnya 231 lagi ialah fungsi order tinggi (Jadual 1).

Merujuk Jadual 1, fungsi yang terbanyak ditawarkan oleh Tanjong Malim adalah restoran/kedai kopi (minuman)/warung/gerai kuih/burger (kedai makan) dengan jumlah sebanyak 213 jumlah fungsi. Walaupun ditawarkan pada jumlah bilangan yang tinggi, namun pada hakikatnya fungsi ini adalah fungsi yang paling asas bagi semua penduduk dan ia merupakan fungsi order rendah. Tambahan pula, pada masa ini terdapat kecenderungan dalam kalangan isi rumah di Malaysia untuk makan di luar rumah atau membeli makanan siap (Katiman 2007). Bertambahnya bilangan isi rumah wanita dan isteri yang bekerja, selain berkemampuan dan juga perubahan budaya makan, menyebabkan fungsi kedai makan berkembang di Tanjong Malim dan kawasan sekitarnya.

Seperkara yang menarik tentang fungsi Tanjong Malim ialah sesetengah fungsi asas telah mengalami kemerosotan manakala sesetengah fungsi yang lain pula bertambah dengan mendadak. Ini membuktikan bahawa wujud satu trend pengkhususan fungsi di bandar ini. Peningkatan jumlah pengguna, perubahan struktur

JADUAL 1. Penawaran Fungsi Tanjong Malim Berdasarkan Order

Fungsi Order Rendah	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim
Restoran/kedai kopi (minuman)/warung/gerai kuih/burger	213
Barangan kering (runcit), pasar mini, kedai serbaneka	113
Barangan makanan basah/kedai ikan/daging/sayur	115
Pakaian/tekstil/kasut/beg/bundle	82
Kedai buah-buahan	4
Tukang kasut	1
Kedai gunting rambut/dandan	32
Alat ibadat (Cina)	6
Pembeli getah/kelapa sawit	0
Kedai toto/nombor ekor	4
Kedai baja	2
Kedai basikal	3
Kedai peralatan pertanian	0
Lain-lain	18
JUMLAH BESAR	593

Fungsi Order Sederhana	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim
Kedai alat ganti, welding, cat, bateri/tayar & aksesori	132
Perkakas elektrik/alatan elektrik	24
Kedai baiki alat elektrik	8
Kedai ubat (cina)/farmasi/kiosk kesihatan/ubat-ubatan	19
Kedai buku/alat tulis/percetakan/fotokopi	49
Kedai perabot	24
Kedai jahit/ <i>tailor</i>	26
Perkakas (bahan logam/plastik/periuk/pinggan dll)	38
Bengkel kejuruteraan besi/awning/grill	19
Kedai gambar/kamera	4
Kedai alatan sukan	8
Kedai telefon bimbit/ <i>top up</i>	56
Cyber cafe/ <i>video games/software/cd/dvd</i>	28
Pajak gadai	2
Peralatan komputer	59
Kontraktor binaan/pemasangan/tukang paip/ <i>wireman</i>	19
Stesen minyak	5
Kedai permainan kanak-kanak/ <i>toys</i>	4
Kedai menjual motosikal	7
Mencuci kereta	11
Dobi	8
Cermin mata	9
JUMLAH BESAR	559

Fungsi Order Tinggi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim
Pasaraya (shopping)	8
Kedai emas	9
Sekolah memandu	7
Bank/syarikat kewangan berlesen	17
Ejen insurans/takaful/ <i>unit trust</i>	31
Kedai borong /pengedar	24
Klinik kesihatan swasta	18
Syarikat kurier/penghantaran barang	6
Muzik/video/sekolah muzik	10
Persatuan/ kelab/ <i>gymnasium</i>	6
Kedai solekan/kosmetik/agen kecantikan	24
Hotel	10
Pejabat kelab sosial/parti politik	18

Fungsi <i>Order</i> Tinggi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim
Kilang	22
Kedai menjual kereta	18
Ejen tukaran wang asing	3
JUMLAH BESAR	231

Sumber : Kajian Lapangan, Oktober 2010

jantina, pengaruh ekonomi asas serta latar belakang sosioekonomi di Tanjong Malim serta kawasan limpahan pengaruhnya, telah turut mempengaruhi corak kefungsi Tanjong Malim. Kehadiran ramai golongan muda, terutamanya wanita dan berpendapatan yang agak tinggi meningkatkan permintaan terhadap pelbagai barangan pengguna yang setengahnya bertahap order tinggi. Hal ini mempengaruhi tahap keunggulan fungsi Tanjong Malim.

PENAWARAN FUNGSI BERASASKAN PERTANIAN YANG RENDAH

Menurut Rondinelli (1983) dan Satterthwaite & Tacoli (2003), bandar kecil lazimnya adalah tempat penduduk mendapatkan barangan asas pertanian seperti jentera, baja dan alat-alatan pertanian. Selain itu, bandar kecil juga merupakan tempat petani memasarkan sayur, buah-buahan dan hasil ternakan mereka. Oleh yang demikian, sebagai sebuah bandar kecil maka sewajarnya

penawaran fungsi berasaskan pertanian ini banyak ditawarkan di Tanjong Malim.

Pada hakikatnya, keadaan di Tanjong Malim adalah sebaliknya. Didapati penawaran fungsi yang menyokong aktiviti pertanian adalah sangat sedikit. Malah pada fungsi-fungsi tertentu, ia langsung tidak ditawarkan. Sebagai contoh, tiada fungsi pembeli getah/kelapa sawit dan kedai peralatan pertanian di Tanjong Malim. Selain itu juga, hanya wujud empat fungsi kedai buah-buahan dan dua kedai baja di Tanjong Malim (Rujuk jadual 2) sedang dalam masa yang sama keempat-empat fungsi ini penting dalam konteks aktiviti berasaskan pertanian.

Memandangkan tidak ada permintaan dari penduduk, maka penawaran fungsi yang berasaskan pertanian secara perlahan-lahan semakin berkurangan. Penemuan ini merupakan petunjuk penting bahawa fungsi yang berasaskan pertanian (penyediaan barangan dan juga pemasaran produk pertanian) bukanlah merupakan fungsi yang penting di Tanjong Malim. Oleh itu ia ditawarkan pada jumlah yang rendah.

JADUAL 2. Penawaran Fungsi Berkaitan Pertanian

Fungsi	Jumlah Fungsi di Tanjong Malim
Kedai buah-buahan	4
Pembeli getah/kelapa sawit	0
Kedai baja	2
Kedai peralatan pertanian	0

Sumber : Kajian Lapangan 2010

KEUNGGULAN HIERARKI TANJONG MALIM

Tanjong Malim terletak dalam Daerah Batang Padang iaitu daerah yang kedua terbesar di Perak selepas Daerah Hulu Perak. Secara keseluruhannya ia merangkumi kawasan seluas 274 949 hektar dan terbahagi kepada tujuh buah mukim iaitu Chenderiang, Batang Padang, Bidor, Sungkai, Slim, Hulu Bernam Barat dan Hulu Bernam Timur, dalam masa yang sama terdapat 11 buah pusat petempatan dalam daerah ini termasuk Tanjong Malim.

Bagi memeriksa tahap kemajuan pembangunan Tanjong Malim, adalah penting untuk melihat hierarkinya dari perspektif Daerah Batang Padang, kedudukan hierarki mampu menggambarkan senario semasa terutamanya perspektif fungsi ekonomi sesebuah kawasan termasuklah Tanjong Malim. Melalui

pendekatan ini keunggulan Tanjong Malim terbukti cukup menyerlah.

Dari segi hierarkinya, pusat-pusat petempatan dalam daerah Batang Padang masih lagi berada pada tahap yang rendah. Pada tahun 2000, Tanjong Malim, Tapah dan Bidor diletakkan pada hierarki Tahap III yang berfungsi sebagai pusat petempatan utama, manakala pusat-pusat petempatan yang lain pula hanya berada pada hierarki yang terendah iaitu Tahap IV iaitu pusat petempatan kecil.

Pengiraan Indeks Kepusatan mendapati Tanjong Malim menduduki tahap yang tertinggi iaitu 2,301.63 mata diikuti oleh Bidor (1,118.13) dan Slim River (612.84). Penemuan mendapati dalam Daerah Batang Padang, Tanjong Malim berada pada kedudukan (rank) tertinggi dari aspek hierarki kefungsi (Indeks Kepusatan) berbanding 10 buah lagi pusat petempatan

JADUAL 3. Indeks Kepusatan Fungsi Pusat Petempatan Batang Padang

Rank	Pusat Pertumbuhan	Indeks Kepusatan Fungsi	Bilangan Fungsi	Bil. Fungsi di Pusat petempatan	Penduduk 2010 (Unjuran)
1	Tanjong Malim	2,301.63	50	1,383	20,036
2	Bidor	1,118.13	48	729	27,727
3	Slim River	612.84	42	420	3,528
4	Tapah	499.30	46	338	24,351
5	Sung kai	348.95	39	219	1,301
6	Chenderiang	86.03	17	59	1,647
7	Ayer Kuning	67.51	17	62	1,012
8	Kampung Slim	59.16	12	42	1,181
9	Temoh	39.52	10	45	1,750
10	Behrang Ulu	23.48	10	23	668
11	Ulu Slim	9.30	7	16	317

Sumber: Kajian Lapangan 2010

JADUAL 4. Pola Hierarki Pusat Petempatan Daerah Batang Padang 2010 Perspektif Hierarki Negeri Perak (Ikut Indeks Kepusatan)

Tahap	Rank	Julat Fungsi	Pusat Petempatan	Hierarki Semasa (2010)
III	1	27-50	Tanjong Malim	Pusat Petempatan Utama
	2		Bidor	
	3		Slim River	
	4		Tapah	
	5		Sung kai	
IV	6	7-26	Chenderiang	Pusat Petempatan Kecil
	7		Ayer Kuning	
	8		Kg. Slim	
	9		Temoh	
	10		Behrang Ulu	
	11		Ulu Slim	

Sumber : Kajian Lapangan, 2010

dalam daerah yang sama. Dalam masa yang sama Tanjong Malim mempunyai penduduk yang rendah berbanding dengan pusat petempatan yang berada pada rank kedua (Bidor). Penemuan ini membuktikan bahawa walaupun Tanjong Malim mempunyai bilangan penduduk yang lebih rendah berbanding Bidor, kelihatan ia memperlihatkan ciri-ciri keunggulan fungsi yang menjadikannya sebagai pusat petempatan yang paling penting (Rujuk Jadual 3).

Berdasarkan analisis Indeks Kepusatan Fungsi Daerah Batang Padang (Jadual 3), satu hierarki pusat petempatan daerah ini bagi tahun 2010 telah disusun. Tujuan penyusunan hierarki pusat petempatan ini adalah untuk hierarki semasa pusat petempatan dalam konteks wilayah di samping untuk melihat sejauh mana pusat-pusat petempatan sedia ada ini bersedia untuk menjalankan fungsi di tahap yang lebih tinggi seperti mana yang telah dirancang (Rujuk Jadual 4).

Merujuk Jadual 4, pada tahun 2010, Tanjong Malim, Bidor dan Tapah masih berada pada tahap III iaitu Pusat Petempatan Utama. Slim River dan Sungkai telah berada pada hierarki yang lebih tinggi (Pusat Petempatan Utama) berbanding hierarkinya pada tahun 2000 iaitu Pusat Petempatan Kecil.

Analisis Pekali Letakan dan Indeks Kepusatan membuktikan bahawa Tanjong Malim ketika ini telah muncul sebagai pusat petempatan yang unggul dalam Daerah Batang Padang. Susunan hierarki berasaskan kefungsiannya pada untuk tahun 2010 juga menunjukkan Tanjong Malim berada pada rank yang tertinggi dari pusat-pusat petempatan lain dalam Daerah Batang Padang.

PERTAMBAHAN DAN PEMUSATAN PENAWARAN FUNGSI ORDER TINGGI

Kajian di lapangan mendapati 44.4% daripada keseluruhan fungsi order tinggi dalam daerah Batang Padang ditawarkan di Tanjong Malim. Malahan, penawaran sesetengah fungsi seperti persatuan/klub/gimnasium, klinik kesihatan swasta, ejen tukaran wang asing dan kedai solekan/kosmetik/ejen kecantikan di bandar ini sangat ketara iaitu pada kadar melebihi 70% berbanding dengan keseluruhan fungsi yang sama di Daerah Batang Padang. Manakala penawaran fungsi hotel dan kedai borong pula melebihi 50% daripada keseluruhan yang ditawarkan di daerah Batang Padang.

JADUAL 5. Penawaran Fungsi Order Tinggi di Tanjung Malim

Barangan Order Tinggi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjung Malim	Jumlah Uni Fungsi di Batang Padang	Penawaran di Tanjung Malim (%)
Pasar raya	8	20	40.0
Kedai emas	9	26	34.6
Sekolah memandu	7	18	38.9
Bank/syarikat kewangan	17	41	41.5
Ejen insurans/unit trust	31	101	30.7
Kedai borong /pengedar	24	41	58.5
Klinik kesihatan swasta	18	18	100
Syarikat kurier	6	21	28.5
Musik/video/sek. musik	10	16	62.5
Persatuan/gimnasium	6	8	75.0
Kedai solekan/kosmetik	24	30	80.0
Hotel	10	18	55.5
Pejabat kelab sosial/parti	18	62	29.0
Kilang	22	50	44.0
Kedai menjual kereta	18	46	39.1
Ejen tukaran wang asing	3	4	75.0
Jumlah Besar	231	520	44.4

Sumber : Kajian Lapangan, Oktober 2010

Hanya beberapa fungsi seperti pejabat kelab sosial/parti politik dan syarikat kurier yang merekodkan peratusan di bawah 30% berbanding dengan yang ditawarkan di seluruh Daerah Batang Padang (Jadual 5).

Jadual 5 menunjukkan berlakunya penawaran fungsi order tinggi yang banyak di Tanjung Malim. Ini bermaksud wujud permintaan yang tinggi dalam kalangan penduduk Tanjung Malim dan kawasan lingkungan pengaruhnya terhadap fungsi order tinggi ini berbanding dengan pusat-pusat petempatan lain yang berhampiran. Sebagai contoh daripada 18 buah hotel yang ada dalam daerah Batang Padang, 10 daripadanya terletak di Tanjung Malim.

Penawaran hotel yang tinggi di Tanjung Malim merupakan petunjuk kepada dua perkara iaitu: (1) pertama, wujudnya permintaan yang tinggi terhadap perkhidmatan penginapan di Tanjung Malim; dan (2) kedua, Tanjung Malim sendiri mempunyai pelbagai dorongan yang menggalakkan pengunjung bermalam. Kewujudan hotel yang banyak di Tanjung Malim boleh dikaitkan dengan keperluan penginapan pelajar (terutamanya yang berkursus secara jarak jauh dan pasca siswazah), penginapan bagi peserta kursus/seminar yang dijalankan oleh institusi yang ada di Tanjung Malim dan pusat petempatan yang berhampiran, penginapan keluarga yang menziarahi anak-anak/saudara terutamanya semasa sesi konvokesyen.

Selain itu, penumpuan aktiviti perniagaan borong/pengedar di Tanjung Malim juga merupakan satu perkara yang agak menarik. Terdapat sebanyak 24 fungsi borong/pengedar (58.5%) di Tanjung Malim daripada keseluruhan 41 fungsi borong/pengedar di keseluruhan daerah Batang Padang. Ini satu lagi bukti yang menunjukkan bahawa wujud pengkhususan fungsi

tersebut di bandar berkenaan seperti mana yang berlaku terhadap fungsi hotel. Lazimnya, perniagaan borong/pengedar adalah perniagaan yang berada di bandar-utama (Nuraalma 1994). Ini kerana pusat-pusat borong dan pengedar berperanan mengedarkan barangan kepada peniaga kecil dan peruncit di petempatan lain yang lebih kecil dalam sistem hierarki di daerah tersebut.

Secara teorinya, aktiviti borong bukanlah fungsi yang dominan di bandar kecil. Namun di Tanjung Malim sebaliknya berlaku. Fungsi borong merupakan antara fungsi yang penting. Jadi, jelas pada ketika ini, Tanjung Malim memainkan peranan sebagai pusat pengedaran barangan yang lazimnya dimainkan oleh bandar yang lebih besar. Hal ini membuktikan bahawa fungsi Tanjung Malim sebagai penyedia perkhidmatan borong/pengedar telah melampaui peranan asasnya. Ini merupakan satu lagi contoh yang membuktikan bahawa Tanjung Malim adalah sebuah bandar kecil yang sedang dalam proses perubahan dan dalam masa yang sama ia telah berjaya membuktikan keunggulan beberapa fungsi utamanya, termasuk aktiviti perniagaan borong/pengedar.

PERTAMBAHAN FUNGSI BERKAITAN PENDIDIKAN

Di Tanjung Malim, terdapat 12 buah sekolah rendah/jenis kebangsaan/agama, tiga buah sekolah menengah dan lebih penting lagi sebuah universiti. Ini merupakan faktor utama yang membawa kepada penawaran yang tinggi terhadap fungsi yang berkaitan dengan pendidikan dan seterusnya menjadikan aktiviti tersebut sebagai salah satu bidang pengkhususan fungsi bandar ini. Kewujudan universiti dengan jumlah pelajar yang ramai (melebihi 12,000 orang) menjadikan Tanjung

Malim sebagai pusat pendidikan utama di daerah Batang Padang. Secara ringkasnya penawaran fungsi

yang berkaitan dengan pendidikan di Tanjong Malim ditunjukkan dalam Jadual 6.

JADUAL 6. Fungsi Berkaitan Pendidikan di Tanjong Malim

Fungsi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim	Jumlah Unit Fungsi di Batang Padang
Kedai buku/alat tulis/ fotokopi	49 (65.3%)	75
Komputer dan peralatannya	59 (73.7%)	80

Sumber: Kajian Lapangan, Oktober 2010

Kedai buku/alat tulis/fotokopi dan komputer dan peralatannya merupakan dua fungsi utama yang berkaitan dengan pendidikan. Fungsi kedai buku/alat tulis/fotokopi merujuk kepada keperluan semua tahap pendidikan (menengah/rendah dan universiti), manakala keperluan bagi fungsi komputer lebih merujuk kepada pendidikan tahap menengah dan universiti. Terdapat sejumlah 49 kedai buku/alat tulis/ fotokopi ditawarkan di Tanjong Malim berbanding 75 unit secara keseluruhannya dalam daerah Batang Padang (65.3% daripada fungsi ini ada di Tanjong Malim). Begitu juga halnya dengan fungsi komputer. Daripada keseluruhan 80 unit fungsi penjualan komputer dalam daerah Batang Padang, 73.7% (59 unit fungsi) daripadanya ditawarkan di Tanjong Malim.

Sehingga Mac 2011, jumlah pelajar UPSI ialah seramai 12,628 orang (tidak mengambil kira pelajar Sarjana dan Doktor Falsafah kerana majoritinya tidak tinggal di Tanjong Malim). Jumlah pelajar sekolah di Tanjong Malim pula dianggarkan kira-kira 3,000 orang. Ini menjadikan Tanjong Malim tersebut sebagai pusat tumpuan aktiviti pendidikan pada waktu siang hari, walaupun tidak semua pelajar ini tinggal di Tanjong Malim. Pelajar memerlukan peralatan menulis, buku, kemudahan fotokopi nota dalam kehidupan seharian mereka. Pelajar di peringkat yang lebih tinggi pula (universiti), memerlukan komputer (juga notebook). Sistem pendidikan peringkat rendah, menengah dan tinggi dalam era teknologi maklumat dan globalisasi memerlukan setiap pelajar menguasai pelbagai kemahiran teknologi maklumat dan pemilikan komputer peribadi memudahkan proses penguasaan dijalankan.

Walaupun tiada kajian yang dibuat tentang pemilikan komputer dalam kalangan pelajar UPSI, namun jika dianggarkan 50% sahaja pelajar UPSI memiliki komputer maka sebanyak 6,314 unit komputer peribadi dimiliki oleh pelajar. Jika setiap tahun berlaku pertambahan 1,000 pelajar baru, maka tidak kurang

500 buah komputer diperlukan setiap tahun dan perlu disediakan di Tanjong Malim. Ditambah pula dengan bilangan pelajar sekolah menengah yang memiliki komputer serta pekerja UPSI dan penduduk Tanjong Malim sendiri, jumlah ini tentu keperluan kepada komputer dan perkhidmatan penyelenggaraannya akan meningkat.

Oleh yang demikian, tingginya penawaran fungsi yang berkaitan dengan pendidikan khususnya kedai buku/alat tulis/ fotokopi dan komputer peribadi di Tanjong Malim menunjukkan darjah pengkhususan fungsi dan seterusnya keunggulan Tanjong Malim sebagai pusat petempatan moden yang penting di Selatan Perak.

PERKEMBANGAN FUNGSI YANG BERKAITAN DENGAN KEPERLUAN ISI RUMAH WANITA

Pada tahun 2000, terdapat lebih penduduk wanita berbanding lelaki di Tanjong Malim dan dianggarkan keadaan ini tidak berubah pada banci 2010. Hal ini disebabkan oleh tingginya kadar migrasi penduduk wanita ke bandar ini. Mereka merupakan pelajar yang melanjutkan pelajaran di UPSI dan juga pekerja dalam pelbagai aktiviti perkhidmatan dan perkilangan termasuk pembuatan automotif di sekitar Tanjong Malim. Di UPSI sahaja, daripada keseluruhan 12,628 pelajar, 72% adalah siswi dan selebihnya 28% adalah siswa. Begitu juga halnya dengan pekerja UPSI yang lebih daripada separuh adalah wanita.

Hal ini memberi kesan terhadap pola permintaan barangan dan perkhidmatan di bandar Tanjong Malim. Peningkatan permintaan barangan dan perkhidmatan yang berkaitan dengan wanita seperti pakaian siap wanita, perkakas kosmetik, khidmat dan peralatan solek, khidmat mendandan rambut wanita dan khidmat menjahit pakaian wanita (Jadual 7).

JADUAL 7. Fungsi Berkaitan Keperluan Isi Rumah Wanita

Fungsi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim	Jumlah Unit Fungsi di Batang Padang
Kedai jahit/ <i>tailor</i> /butik	26 (39.3%)	66
Kedai solekan/kosmetik/agen kecantikan	24 (80.0%)	30
Pakaian wanita/tekstil/kasut/ <i>beg</i> / <i>bundle</i>	82 (59.4%)	138

Sumber : Kajian Lapangan, Oktober 2010

Secara keseluruhannya, Jadual 7 membuktikan wujud pengkhususan dalam fungsi penyediaan barangan dan perkhidmatan berkaitan dengan golongan wanita yang ketara di Tanjung Malim. Sebagai contoh, daripada 30 unit fungsi kedai solekan/kosmetik/agen kecantikan yang ada di daerah Batang Padang, 24 (80.0%) daripadanya terletak di Tanjung Malim. Begitu juga dengan kedai pakaian wanita/tekstil/kasut/beg tangan wanita/*bundle* (fungsi pakaian), sebanyak 82 fungsi (59.4%) ditawarkan di Tanjung Malim daripada keseluruhan 138 unit fungsi yang terdapat di daerah Batang Padang. Pemerhatian di lapangan mendapati majoriti fungsi kedai pakaian di Tanjung Malim adalah terdiri daripada kedai tudung dan pakaian wanita/kain belum berjahit/tekstil yang khusus untuk kegunaan kaum wanita. Begitu juga halnya dengan fungsi kedai solekan dan kosmetik yang perkhidmatannya memang khusus untuk kaum wanita.

Perbincangan ini membuktikan bahawa ketakseimbangan taburan jantina di Tanjung Malim

telah memberi kesan kepada fungsi yang ditawarkan. Fungsi yang memberi kemudahan atau berkaitan dengan wanita seperti kedai pakaian dan kedai solekan (rawatan kecantikan) banyak ditawarkan di Tanjung Malim berbanding dengan pusat petempatan lain dalam daerah yang sama. Ini membawa kepada pengkhususan fungsi yang akhirnya menyumbang kepada keunggulan Tanjung Malim sebagai pusat pertumbuhan yang penting.

PERKEMBANGAN FUNGSI BERASASKAN AUTOMOTIF/ PERMOTORAN

Satu lagi kelebihan yang membawa kepada keunggulan fungsi Tanjung Malim ialah berlakunya pengkhususan fungsi yang berkaitan dengan automotif dan permotoran. Pada masa ini, wujud penawaran yang tinggi fungsi yang berkaitan dengan automotif di Tanjung Malim (Jadual 8).

JADUAL 8. Fungsi Berkaitan Automotif/ Permotoran di Tanjung Malim

Fungsi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjung Malim	Jumlah Unit Fungsi di Batang Padang
Kedai menjual motosikal	7 (18.4%)	38
Kedai alat ganti, kimpalan, cat, bateri /tayar & aksesori	132 (39.3%)	336
Stesen minyak	5 (23.8%)	21
Ejen insurans/takaful/unit trust	31 (30.6%)	101
Mencuci kereta	11 (40.7%)	27
Sekolah memandu	7 (38.8%)	18
Kedai menjual kereta	18 (39.1%)	46

Sumber: Kajian Lapangan, Oktober 2010

Dalam era moden kini, pengangkutan persendirian (motosikal dan kereta) bukan lagi lambang kemewahan, sebaliknya ia merupakan keperluan kepada semua penduduk. Bagi memudahkan pergerakan dari satu destinasi ke satu destinasi yang lain, masyarakat perlu untuk memiliki kenderaan sendiri. Di Tanjung Malim, sistem pengangkutan awam masih lagi kurang dan tidak cekap. Permintaan terhadap pemilikan kenderaan cukup tinggi terutama dalam kalangan pelajar universiti dan pekerja yang rata-rata masih muda. Ini menggalakkan perkembangan fungsi menjual kenderaan seperti motosikal dan kereta persendirian. Seterusnya sebagai pelengkap stesen minyak, servis kenderaan, sekolah memandu dan bengkel baik pulih kenderaan juga turut berkembang di Tanjung Malim.

Dari segi jumlah penduduk, Tanjung Malim masih lagi sebuah bandar kecil, namun dari segi fungsi yang ditawarkan membuktikan bahawa keadaan sebenarnya adalah berlainan. Perubahan fungsi bandar berkait rapat dengan struktur ekonomi penduduk. Kemerosotan penawaran fungsi berasaskan pertanian adalah satu penunjuk bahawa ekonomi asas Tanjung Malim tidak lagi berteraskan sektor pertanian. Manakala pemusatan penawaran fungsi order tinggi menunjukkan bahawa wujudnya kepelbagaian keperluan dan kehendak

penduduk yang memerlukan fungsi-fungsi yang lebih moden yang lazimnya hanya wujud di bandar-bandar yang lebih maju.

Selain itu, penawaran fungsi lain seperti penawaran fungsi yang berkaitan pendidikan dan fungsi yang berkaitan dengan automotif dan permotoran seperti bengkel kereta, pusat alat ganti kenderaan dan lain-lain menunjukkan bahawa wujudnya pengkhususan yang ketara dalam penyediaan barangan dan perkhidmatan tertentu yang tidak terdapat di pusat lain. Ini kerana struktur dan komposisi penduduk Tanjung Malim dan kawasan pengaruhnya telah banyak mengalami perubahan dan seterusnya memberi kesan kepada permintaan dan penawaran fungsi yang akhirnya menyumbang perkembangan Tanjung Malim pada ketika ini.

RUMUSAN

Pada keseluruhannya analisis perubahan fungsi Tanjung Malim menunjukkan bahawa penawaran barangan dan perkhidmatan bagi kegunaan penduduk Tanjung Malim dan kawasan lingkungan pengaruhnya telah berubah menjadi lebih maju dan moden. Ini dicerminkan oleh perkembangan fungsi tertentu yang moden yang terdiri

daripada fungsi order sederhana dan order tinggi di samping perkembangan beberapa fungsi lain yang dipengaruhi oleh faktor umur dan jantina penduduk. Ini dapat difahami kerana struktur dan komposisi penduduk Tanjong Malim dan kawasan pengaruhnya telah banyak mengalami perubahan. Kehadiran pelajar universiti, pekerja kilang dan migran lainnya telah merubah pola permintaan barangan dan perkhidmatan dan seterusnya menggalakkan perkembangan fungsi yang lebih moden, melebihi fungsi yang lazimnya ditawarkan oleh bandar kecil di Malaysia. Ini menunjukkan kesediaan bandar Tanjong Malim untuk bertindak sebagai Pusat Pertumbuhan Separa Wilayah di Negeri Perak amnya dan di Wilayah Selatan Perak khususnya.

RUJUKAN

- Abdul Hamid Abdullah & Mohd Faris Dziauddin. 2003. Tanjong Malim Sebagai Pusat Pertumbuhan Baru Lembah Bernam. Laporan Akhir Penyelidikan UPSI (UPSI: 02-06-02-02). Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Funnell, D. C. 1976. The role of small urban centre in regional and rural development: with special reference to Eastern Africa. Dlm. *Development Planning and Spatial Structure*, disunting oleh Gilbert, A. Bath: John Wiley & Sons.
- Hamid Saad. 2000. Ciri-ciri dan peranan bandar kecil dalam pembangunan wilayah: kajian di Wilayah Johor Timur. Tesis Doktor Falsafah, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Hamidah Mohamad. 1981. Bandar-bandar terpilih di Negeri Kelantan: aspek hierarki fungsi. Latihan Ilmiah. Jabatan Geografi, Fakulti Sains Sosial dan Kemasyarakatan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ismail Hj Yusoff. 1979. Fungsi dan Perkembangan Bandar di Daerah Besut, Tumpuan kepada Jerteh. Latihan Ilmiah Jabatan Geografi, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Katiman Rostam. 1988. *Pengantar Geografi Bandar*. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Katiman Rostam. 2001. *Dasar dan Strategi Petempatan dalam Pembangunan Negara*. Bangi. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Katiman Rostam. 2007. Transformasi desa-bandar di pinggir Wilayah Metropolitan: beberapa bukti di sekitar Dengkil, Malaysia. Kertas Kerja yang dibentangkan di Seminar PKPPM anjuran Universiti Sains Malaysia di Sandy Beach Resort, Pulau Pinang 17-18 Januari 2007.
- Kirkby, R, Bradbury, I & Shen, G. 2000. *Small Town China: Governance, Economy, Environment and Lifestyle in Three Zen*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Li, Bingqin & An, Xiangsheng. 2009. Migration and small towns in China: power hierarchy and resource allocation. Working Paper Series on Rural-Urban Interaction and Livelihood Strategies (Paper no 16). International Institute for Development and Environment. July.
- Nuraalma Talib. 1994. Kuala Lipis sebagai pusat perkhidmatan utama: Satu analisis dari segi kefungsiannya dan peranannya dalam pembangunan. Latihan Ilmiah. Jabatan Geografi, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Owusu. G. 2005. The role of district capitals in regional development: linking small towns, urban rural linkages and decentralization in Ghana. Ph.D Tesis, Geography Department, Faculty of Social Sciences and Technology Management, Norwegian University of Science and Technology.
- Parhanse. R. 2007. Peripheral town development: Senqu Municipality, Eastern Cape Province, South Africa. *Urban Forum* 18: 105-115.
- Rondinell, D.A. & Ruddle. K. 1976. *Urban Functions in Rural Development: An Analysis of Integrated Spatial Development*. Washington: Office of Urban Development, Technical Assistance Bureau, Agency for International Development, US Department of State.
- Rondinell, D. A. & Ruddle. K. 1978. *Urbanization and Rural Development. A Spatial Policy for Equitable Growth*. New York: Praeger Publishers.
- Rondinelli, D. A. 1983. *Bandar sekunder di negara membangun: ke arah dasar pembangunan tersebar*. Terj. Syed Nasir Salleh Al Habsi. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ruddle. K & Rondinelli. D.A. 1979. Urban functions in rural development: integrating spatial systems for equitable growth. *Journal of Economic Development* 4(1): 91-116.
- Satterthwaite, D. 2006. Outside the large cities: the demographic importance of small urban centres and large villages in Africa and Latin America. <http://www.ieed.org/pubs/display.php?o=1053IEED>. Diakses pada: 5 Mac 2011.
- Satterthwaite, D & Tacoli, C. 2003. The role of small and intermediate urban centre in regional and rural development. Paper Prepared for the workshop Integrating Rural Development and Small Urban Centres: An Evolving Framework for Effective Regional and Local Economic Development. 18-19 March 2003, World Bank Headquarters, Washington DC.
- Tacoli, C. 1998. Rural-Urban Interaction: A guide to the literature. *Environment and Urbanization* 10(1): 147-166.
- Tacoli, C . 2004. The role of small and intermediate urban centres and market towns and the value of regional approaches to rural poverty reduction

- policy. Paper prepared for the OECD DAC POVNET, Agriculture and Pro Poor Growth Task Team, Helsinki Workshop, 17-18 June.
- Wandschneider. T. 2004. Small Rural Towns and Local Economic Development: Evidence from Two Poor States in India. Paper prepared for the International Conference on Local Development, Washington, 17-18 June.
- Yazid Saleh, Katiman Rostam & Mohd Yusof Hussain. 2011. Model hierarki kefungian dan pusat pertumbuhan sebagai asas bagi merancang kawasan luar bandar di Malaysia: Bukti dari daerah Batang Padang. *Geografia - Malaysian Journal of Society and Space* 7: 66-79.
- Yazid Saleh, Ph.D
Jabatan Geografi dan Alam Sekitar
Fakulti Sains Kemanusiaan
Universiti Pendidikan Sultan Idris,
Tanjung Malim, Perak
Malaysia
yazid@fsk.upsi.edu.my
- Katiman Rostam, Ph.D
Mohd Yusof Hussain, Ph.D
Pusat Pengajian Sosial Pembangunan dan Persekitaran
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia.
43600 Bangi, Selangor Darul Ehsan, Malaysia
e-mel: katman@ukm.my,hmyusoff@ukm.my